

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

**Вплив батьківських настанов на вибір шлюбного
партнера**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконала: студентка 431 групи

Спеціальності: 053 Психологія

Освітньо-професійної програми:

Психологія

Гарковенко Надія Володимирівна

Керівник: к.психол.наук, доц.

Ірина Цілінко

Рецензент: к.психол.наук, доц.

Світлана Бабатіна

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади вивчення батьківських настанов та особливостей вибору шлюбного партнера	6
1.1. Психологічний зміст поняття батьківських настанов.....	6
1.2. Основні теорії вибору шлюбного партнера.....	11
РОЗДІЛ 2. Емпіричне дослідження впливу батьківських настанов на вибір шлюбного партнера	21
2.1. Особливості вибірки та методів дослідження.....	21
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження.....	25
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	43
ДОДАТКИ	48
Додаток А «Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти херсонського Державного університету».....	48
Додаток Б «Експресс-анкета «Критерии выбора брачного партнера».....	49

ВСТУП

Актуальність обраної теми. Вступ до шлюбу є одним з найбільш важливих подій в житті людей, бо шлюб і сім'я є для кожної особистості соціальною та індивідуальною необхідністю. Кожна сім'я поєднує в собі індивідуальне і колективне, і у даному сенсі вона є ланкою, що об'єднує не тільки біологічне і соціальне, а й індивідуальне та суспільне життя суб'єктів, виступає для них першим аспектом соціальних ідеалів і критеріїв поведінки. Також сім'я не тільки передає, а й обумовлює створення духовних цінностей, такі як подружжя і батьківська любов.

Середовище, в якому відбувалася первинна соціалізація особистості, відіграє важливу роль в формуванні її духовних запитів, культурних орієнтацій, різних життєвих норм, установок і, зокрема, уявлень про шлюбного партнера. Прийняття правильних індивідуальних рішень, пов'язаних зі створенням і збереженням сім'ї, є запорукою особистого сімейного благополуччя і стабільності суспільства.

Процес вибору шлюбного партнера досліджено у працях таких сучасних учених: І. Ващенко, А. Крайлюк, Р. Калініної, В. Мацюк, О. Пенькова, В. Радчук, В. Ткаченко, В. Харченко, Е. Эйдемільер та інших.

Аналіз існуючої літератури в галузі соціальної психології і сімейних відносин показав відсутність на сьогоднішній день однаковості у визначенні та чіткої диференціації понять, що відображають особливості батьківсько-дитячої комунікації та взаємодії. Це створює труднощі методологічного та методичного плану.

Батьківські настанови розглядаються як одна з форм внутрішньо-сімейного спілкування. Відмінними ознаками цієї форми спілкування є: а) односторонній характер впливу (від батьків до дитини); б) цілеспрямованість впливу і усвідомленість його можливих результатів;

в) обов'язкова вираженість в дії; г) неодноразовість (регулярність) впливу; д) моральний зміст. Остання ознака характеризує суть батьківських настанов, як міжпоколінну трансляцію соціальних цінностей, установок, умінь і зразків поведінки. В основі настанов знаходиться подання про належне і правильне («наставити на шлях істинний»), що передбачає осмислення, узагальнення досвіду батьками, витяг ними уроків з успіхів і труднощів власного життя.

У дослідженні впливу батьківських настанов на подальше життя йдеться про, як пише А. Крайлюк: «стилі сімейного виховання та їх класифікацію (Е. Ейдеміллер, А. Лічко); батьківську любов та її типи (А. Співаковська); компоненти та рівні батьківських настанов (Р. Овчарова); вплив материнських настанов (С. Броді, Д. Віннікот); вплив батьківських настанов на формування мотивації до замінного батьківства (Г. Бевз); емоційні настанови сім'ї з дитиною з особливими потребами (І. Іванюк); особливості прояву репродуктивної настанови в юнацькому віці (О. Ігнатенко)» [18, с. 2].

Вважаємо доцільним та необхідним дослідження впливу батьківських настанов на вибір шлюбного партнера.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у визначенні взаємозв'язку батьківських настанов з особливостями вибору шлюбного партнера.

Для досягнення мети дослідження поставлено виконання наступних **завдань**:

1. Теоретично дослідити поняття батьківських настанов у рамках психології.
2. Проаналізувати теорії вибору шлюбного партнера та виокремити основні мотиви вступу до шлюбу.
3. Емпірично дослідити особливості вибору шлюбного партнера у студентів та проаналізувати особливості сімейного виховання як способу передачі батьківських настанов.

4. Визначити особливості взаємозв'язку батьківських настанов з особливостями вибору шлюбного партнера.

Об'єкт дослідження – батьківські настанови при виборі шлюбного партнера.

Предмет дослідження – психологічні особливості впливу батьківських настанов на вибір шлюбного партнера.

З метою вирішення поставлених дослідницьких задач, у роботі була використана низка **методів**, а саме: теоретико-методологічний аналіз, систематизація та узагальнення психологічних даних за проблемою дослідження, психодіагностичні методи та методи математичної статистики обробки даних. До психодіагностичного комплексу увійшли наступні методи: авторська експрес-анкета «Критерії вибору шлюбного партнера»; опитувальник «Типи виховання дітей» (Л. Вассермана) та опитувальник «Батьківські відносини» (А. Варга, В. Століна). З метою визначення взаємозв'язку впливу батьківських настанов на вибір шлюбного партнера застосовано кореляційний аналіз за Спірменом.

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків та списку використаних джерел. Список використаних джерел містить 37 позицій. Загальна кількість сторінок становить 45, з них основного тексту – 41 сторінка.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ НАСТАНОВ ТА ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИБОРУ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА

1.1. Психологічний зміст поняття батьківських настанов

З метою дослідження змісту поняття батьківських настанов необхідно проаналізувати і такі поняття, що досить часто зустрічаються в науковій літературі: «батьківські установки», «сімейний сценарій», «батьківські послання», «сімейні правила», «сімейна риторика» і «сімейний дискурс».

Для вітчизняної традиції характерно ототожнення батьківських настанов з установками (Бохан і ін., 2005; Крайлюків, 2015). Різниця в цих поняттях полягає у тому, що установка може бути вмістом батьківського настанови (з позиції одного з батьків) або результатом настанови (з позиції дитини) [19]. Отже, повчання може бути розглянуто як процес передачі і формування установки, але не зводиться тільки до цього. У повчанні транлюється цілісна модель поведінки в певній ситуації, а не тільки ставлення до неї.

Від сімейного сценарію батьківські настанови відрізняються тим, що сценарій (як безперервно розгортається життєвий план) – це результат засвоєння суб'єктом різноманітного досвіду взаємовідносин в сім'ї, в тому числі і батьківських настанов. Сценарій – набагато більш широке поняття, яке включає в себе також неусвідомлювані патерни відносин і узагальнення різних ситуативних, але дієвих в силу емоційної значущості, способів поведінки [32].

Широко поширений термін «батьківське послання» за своїм обсягом може бути зіставлене з батьківськими настановами. Головне відмінність полягає в тому, що послання за своїм значенням передбачає

наявність прихованого змісту, своєрідного підтексту, який часто не усвідомлюється автором і, в силу цього, важкий для декодування адресатом [2].

Аналіз зарубіжних публікацій показав, що найбільш близьким поняттям до батьківських повчань є «сімейні правила» (family rules). Це поняття бере початок з теорії сімейних систем. В окремих роботах можна побачити ототожнення сім'ї з сукупністю сімейних правил (Ford, 1974), тоді як в більшості випадків сімейні правила розглядаються як одна з умов соціалізації дитини (Bigelow et al, 1992; Piotrowski, 1997; Smith, 2004). На наш погляд, співвідношення цих понять таке, що правила (як нормативи дій) можуть бути змістом батьківських настанов [13].

Залежно від цілей дослідження автори використовують різні класифікації сімейних правил, роблячи акцент на особливостях соціального взаємодії (Bigelow et al, 1992), деструктивних сімейних правилах (Gillett et al, 1974) або на сферах соціалізації (Smith, 2004). Крім мовних форм сімейних правил вивчаються також негласні або імпліцитні правила (Feinauer et al, 2010), розбіжність яких з голосними веде до трансляції суперечливих установок дитині і різного роду порушень в її поведінці [14; 22; 26].

Іншими поширеними термінами в зарубіжній психологічній традиції є сімейна риторика (Gubrium, 1985) і сімейний дискурс (Riley, 1999; Stengel, 2011 року; Sterponi, 2009). В основному, ці поняття характерні для психолінгвістичних і соціолінгвістичних досліджень, в яких виявляються способи передачі моральних норм, формування етичних понять і соціальних установок. У фокусі уваги знаходяться також умови, які супроводжують дискурс членів сім'ї [37].

Як вважає В. Ткаченко: «встановлення однозначної відповідності між батьківськими настановами і зазначеними поняттями утруднено в

силу відмінності використовуваних методологічних підходів. Так, при визначенні батьківських настанов ми виходимо з основних принципів, характерних для когнітивно-біхевіорального напрямку, тоді як сімейна риторика і сімейний дискурс мають своїми витокami соціальний конструктивізм. Аналіз літератури дозволив виділити специфіку соціально-психологічного підходу до визначення батьківських настанов, суть якої полягає в розумінні їх як форми цілеспрямованого одностороннього впливу батьків на дітей, службовці мети «корекції поведінки дитини відповідно до уявлень батьків про належне» (Куніцина та ін., 2015)» [31, с. 114]. Виявлення відмінностей від близьких за змістом категорій дає можливість переходити до операціоналізації розглянутого поняття [31].

Як вважає А. Крайлюк: «психологічна настанова – це первинна неусвідомлювана реакція на ситуацію, в якій людина усвідомлює і розв’язує завдання, що забезпечує готовність здійснювати певну діяльність задля задоволення власних потреб. Функції настанови, її ефекти і зміст розкриваються в процесі саморегуляції діяльності: – настанова визначає сталий, послідовний, цілеспрямований процес виконання дій, тобто є механізмом стабілізації, який зберігає їх спрямованість у безперервно змінних умовах діяльності; – фіксована настанова звільняє свідомість людини від необхідності ухвалити рішення та довільно контролювати дії в стандартних і відомих умовах; – настанова може стати фактором, що зумовлює інертність, повільність, скутість дій, призводить до труднощів у пристосуванні до нових умов здійснення діяльності. Вітчизняна психологія розглядає механізми настанови як вихідну позицію принципу цілісності психічного життя особистості, взаємозв’язку психічних процесів і властивостей, розвитку особистості в процесі навчання та виховання, соціальної зумовленості психічного життя людини» [18, с. 51].

Настанови завжди витікають із досвіду кожної людини, а їх прояв формується умовами середовища, в якому перебуває людина. Так у роботі О. Ігнатенко зазначено, що: «настанови є сформованими під впливом батьків. Батьківські настанови – це система емоційного ставлення до дитини, сприйняття дитини батьками та способів поведінки з нею. Вони інтерналізуються та стають частиною особистості. На основі власних настанов, сформованих в процесі дитячо-батьківських взаємин, відбувається вибір шлюбного партнера. На думку Е. Берна, через батьківські настанови формується життєвий та професійний сценарій, приписи щодо своєї статі та одруження, вибору партнера. Як зазначає Е. Еріксон, батьківські настанови можуть обмежувати, перешкоджати розвитку, прояву щирості й творчого начала. Е. Ейдемільер та В. Юстиціс наголошують, що більшість сценаріїв людина засвоює із батьківської сім'ї, наслідуючи моделі поведінки через постійне сприймання настанов або інструкцій батьків до неї» [14, с. 283].

Батьківські настанови та очікування, на думку Р. Овчарової, мають три рівні: «1. «Ми – батьки» (репродуктивні настанови подружжя в аспекті їх стосунків). 2. «Ми – батьки нашої дитини» (настанови в дитячо-батьківських відносинах). 3. «Це – наша дитина» (настанови й очікування щодо дитини /дітей). Щодо репродуктивної батьківської настанови, В. В. Бойко розглядає три її складові: поведінковий елемент настанови, виражений реальною репродуктивною поведінкою і планованою репродуктивною поведінкою; емоційно-оцінний аспект, що є сукупністю поглядів, суджень, позицій людини щодо чисельності власної сім'ї; когнітивний елемент настанови, що належить до тих сторін суджень і поведінки, які обумовлені наявністю певних знань про об'єкт та стосовно яких проявляється настанова» [37, с. 65].

На формування репродуктивної настанови впливає цілий ряд умов, як вважає Т. Бохан: «спосіб життя сім'ї, поширені в суспільстві й

особливо серед найближчого кола типові норми, що стосуються кількості дітей; спосіб життя батьківської сім'ї та кількість дітей у ній; настанови кожного з подружжя на кількість і стать дітей, на дітей як помічників в старості, на продовження свого роду, сім'ї, прізвища, на самореалізацію у дітях і т. ін. Другий рівень реалізується у стилі виховання. Сюди належать настанови подружжя, зумовлені їх виховними уподобаннями, поглядами на батьківську роль, уподобаннями тієї чи тієї системи покарань і заохочень, гнучкістю у спілкуванні, ставленням до ініціативності дитини і т. ін. Третій рівень стосується безпосередньо образу самої дитини, створеного батьками, що тісно пов'язаний із задоволеністю батьківською роллю. Саме на цьому рівні відбувається постійне зіставлення (усвідомлене або неусвідомлене) ідеального образу дитини з об'єктивною реальністю. Результат такого зіставлення виражається в батьківському ставленні, має вплив на нього» [3, с. 43].

У роботі А. Крайлюк досліджено емоційний аспект батьківських настанов: «...автор вирізняла вісім типів батьківської любові, які відображають ставлення батьків до дітей і є настановами: дієва любов (симпатія, повага, близькість); відсторонена любов (симпатія, повага, але велика дистанція в спілкуванні); дієва жалість (симпатія, близькість, однак відсутня повага); відторгнення (апатія, неповага, велика дистанція в спілкуванні); презирство (антипатія, неповага та мала дистанція в спілкуванні); переслідування (антипатія, повага, близькість); відмова (антипатія, повага, велика дистанція); поблажливе відторгнення (симпатія, неповага, велика дистанція)» [20, с. 137].

Цінними для нашого дослідження є також дослідження таких учених, як зазначено у роботі А. Радостева: «так О. Ігнатенко розглянув психологічні особливості прояву репродуктивної настанови в юнацькому віці, а також здійснив теоретичний аналіз проблеми

материнства та батьківських настанов у сучасній психології. І. Іванюк вивчала сім'ю з «особливою» дитиною та її емоційні настанови. П. Цай зосередився на вивченні ефективності сугестивної психотерапії батьків, діти яких хворі на невроз з неусвідомлюваною настановною мотивацією» [28, с. 60].

1.2. Основні теорії вибору шлюбного партнера

Передумовою гармонії сім'ї являється етико-психологічна готовність особистостей, які вступають до шлюбу. Вона включає різноманітні фактори, котрі взаємодіють між собою. Так вважає Д. Іванов: «юнака чи дівчину не можна вважати підготовленими до шлюбу, якщо у них не сформований ідеал сучасної сім'ї, якщо вони не мають ясного уявлення про те, навіщо вступають до шлюбу, чого очікують від сім'ї, які сімейні відносини бажають побудувати, які обов'язки на них накладає подружжя, батьківство» [13, с. 2].

Створення сім'ї – це одна із важких але важливих соціальних, економічних, психологічних проблем, і кожна знову створена сім'я досягає її тонкості в міру своїх суб'єктивних можливостей і, дуже часто, після створення шлюбу. Тому дівчатам і хлопцям до вступу в шлюб важливо мати уявлення про найбільш ціннісні якості шлюбного партнера [24].

У словнику під редакцією В. Бусел зазначено: «основою для формування сім'ї є шлюб як санкціонована суспільством форма стосунків між особами різної статі» [8, с. 576]. В українській мові шлюбний союз позначає слово «шлюї», що походить від давньослов'янського «сьлюб», що означає «урочисту обіцянку» («сьлюбитись» – домовлятися) [8].

Психологи на протязі багатьох років намагалися розібратися: як способом люди обирають шлюбного партнера? Однак єдиним змістовим

узагальненням може стати признання того, що цей процес більш складний, чим здається на перший погляд [21].

Одним з перших почав розмірковувати над причинами вступу до шлюбу засновник класичного психоаналізу З. Фрейд. Його психоаналітична теорія опирається на припущенні про потяг, який діти відчують до батьків протилежної статі. За допомогою складного безсвідомого процесу вони можуть переносити кохання, яке відчують до одного з батьків, на інших, які суспільно схвалюються, об'єкти – на своїх потенційних шлюбних партнерів. Мабуть тому багато юнаків хотіли б зустріти майбутню дружину, схожу на його матір, і дуже часто дівчата звертають увагу на юнаків, схожих на їх батьків [23].

Бажання пояснити механізми вибору призвело до створення ряду концепцій. Найбільш розповсюдженою і популярною в зарубіжній і соціальній психології отримали теорії комплементарних потреб Р. Уінча, теорія «стимул – цінність – роль» Б. Мурстейна, інструментальна теорія підбора подружжя Р. Сентерса, теорія «фільтрів» А. Керкгоффа і К. Девіса, «колова теорія любові» А. Рейса [15].

Теорія комплементарних потреб Р. Уінча заснована на принципі, який ґрунтується на уявленні, що протилежності притягуються. Р. Уінч пише, що у виборі супутника життя кожен індивід шукає того, від кого чекає максимум задоволення своїх потреб. Закохані повинні володіти подібністю соціальних рис і психологічно доповнювати одне одного. Задоволення, винагорода та насолода розглядається як сили, які стимулюють зближенню потреб. Вони допомагають розібратися, чому кожен вважає тільки деяких із усього «поля обранців» привабливими. Згідно цієї теорії, наприклад, привабливою для власного чоловіка буде лагідна дружина, а спокійному і м'якому чоловікові подобаються енергійні і прямі жінки [35].

Інструментальна теорія вибору подружжя, розроблена Р. Сентерсом, також приділяє в першій степені увагу задоволенню потреб, але при цьому затверджує, що одні потреби головніші, ніж інші, деякі з них притаманні в більшій мірі чоловікам, ніж жінкам, і навпаки. Згідно Р. Сентерсу, в людини виникає потяг до того, у кого потреби схожі з його або доповнюють їх [15].

Теорія «стимул – цінність – роль» або «обмін і максимальна вигода», Б. Мурстейна, отримала найбільше поширення серед дослідників. Вона заснована на двох важливих посилках. Перша заснована на тому, що на кожній ступені розвитку взаємовідношення партнерів залежить від рівності обміну. Іншими словами, здійснюється деякий облік плюсів та мінусів, активів і пасивів кожного партнера. В результаті, хоча й партнери можуть не усвідомлювати цього, установлюється якийсь баланс позитивних і негативних характеристик кожного. Якщо активи, або стимули вступу до шлюбу, перевищують пасиви, то приймається рішення до укладання шлюбного союзу. Друге посилення засноване на тому, що шлюбний партнер уявляє про себе серію послідовних стадій, через які повинні пройти потенційні партнери. І той, хто не відповідає особливостям кожної стадії вибуває з «гри» [12].

Першу стадію Б. Мурстейн назвав «стимул». Так пише Р. Калініна: «коли чоловік і жінка бачать одне одного вперше, виникає перше враження про зовнішність іншої людини, її розуму, вміння триматися в соціумі, а також виникає сприйняття і оцінка тих своїх якостей, які можуть бути привабливими для іншої людини. Якщо між партнерами виникла атракція – перше враження було привабливим, то пара переходить на наступну стадію – порівняння цінностей. Партнери розглядають свої погляди на життя, шлюб, жіночі та чоловічі ролі в сім'ї, на виховання дітей. Якщо взаємна привабливість, яка виникла на першій стадії, підкріплюється схожістю цінностей, та

взаємовідношенням партнерів, то вони переходять а третю стадію – рольову» [15, с, 22].

На третій стадії партнери перевіряють, співпадають чи ні рольові позиції іншого. Існують люди, які, закохавшись один в одного, вступають до шлюбу після короткочасного знайомства, без усіляких тривог і опасань, підкорившись лише почуттю. Однак більшість партнерів прагнуть усвідомити як переваги, так і недоліки один одного, і ретельно звісив усі «за» та «проти», приймають останнє рішення [23].

Аспекти дослідження декількох стадій в процесі вибору потенційного шлюбного партнера лежить і в основі теорії «фільтрів» А. Керкгоффа і К. Девіса. Схематично даний процес можна уявити як послідовне проходження через серію фільтрів, які поступово відсіюють людей з безлічі можливих партнерів і звужують індивідуальний вибір. Перший фільтр – місце життя – відсіює тих потенційних партнерів, з якими людина ніколи не зможе зустрічатися. Потім фільтр – гомогамії, який виключає тих, хто не підходить одне одному по соціальним критеріям. На наступних стадіях установлюється схожість цінностей і сумісність рольових притягань. Результатом проходження через всі фільтри являється вступ до шлюбу [29].

Р. Калініна [29], узагальнюючи погляди різних авторів і враховуючи динаміку міжособистісних відношень виділяє наступні фільтри:

1. Перше враження, оцінка привабливості іншої особистості. При знайомстві з новою людиною на основі першого враження ми оцінюємо її як привабливу або непривабливу. Безпосередньо цей процес починається із відображення зовнішності [11]. Спостерігач оцінює зовнішні ознаки і робить висновки, досить часто не усвідомлено, про внутрішні психологічні характеристики партнера по взаємодії. Авторка пише: «за одними ознаками робиться висновок про расову і національну

належність людини, за іншими – про стать, вік, соціальну належність, рівень культурного розвитку, ще за іншими – про характерологічні особливості, здібності, спроможності до конкретної справи. За дефіциту часу та інтенсивного розвитку комунікативної інформації партнери по спілкуванню змушені поповнювати нестачу даних і знань про іншого інформацією, почерпнутою разом із першим враженням. Проте воно може частково й цілком не збігатися з подальшими уявленнями про людину» [15, с. 58].

В. Куніцина вважає, що: «перше враження є складним психологічним феноменом, в якому поєднуються чуттєвий, логічний та емоційний компоненти. Залежить воно від досвіду спілкування; зовнішнього вигляду, поведінки людини, за якою спостерігають; ситуації, в якій відбувається її пізнання; особистісних якостей того, хто спостерігає. Загальну особистісну сутність людини встановлюють шляхом інтерпретації елементів її зовнішності, поведінки, вчинків [22, с. 155].

При формуванні першого враження спостерігається «ефект ореолу» (тенденція перебільшувати тих, хто сприймає, однорідність особистості співрозмовника, переносити сприятливе або несприятливе враження про одну якість індивіда на всі інші) виявляється в тому, що загальне позитивне враження про партнера обумовлює позитивні оцінки і тих якостей, що не представляються. Буває і навпаки: загальне неприємне враження породжує негативні оцінки [31].

2. Виникнення атракції. Насамперед слід відзначити, що атракція – це специфічне емоційне відношення, що визначає привабливість однієї людини для іншої, на основі чого з'являється прихильність до неї. Атракція передбачає оцінку іншої людини в умовах безпосередньої взаємодії. Її виникнення зумовлюється багатьма чинниками [16].

Перше, що ми сприймаємо і намагаємося оцінити в людини, – це її зовнішній вигляд. Про значення зовнішності як фактора виникнення атракції згадують більшість дослідників міжособистісної взаємодії (Е. Аронсон, Л. Гозман, І. Кон та інші). Приваблива зовнішність забезпечує хлопчикам і дівчаткам більшу популярність серед однолітків, починаючи вже з чотирьох років[9].

Окрім зовнішності, на атракцію впливають і інші властивості її об'єкта – розум, ерудиція, енергія, оптимізм, соціальні характеристики людини (статус, освіта, професія). Так О. Коваленко вважає: «атракція в більшості випадків позитивно корелює з достоїнствами суб'єкта». Але занадто велике враження в людини позитивних характеристик може знижувати атракцію до неї. Занадто висока компетентність людини може сприяти зниженню самооцінки її партнера, підвищенню тривожності та – як наслідок – призводить до його спроб уникати спілкування з такою високо компетентною особою» [16, с. 15].

Також на виникнення атракції у стосунках впливає і зовнішня привабливість простору спілкування, гармонійність цього процесу. Серед особистісних рис, на думку Л. Гозмана, на атракцію найбільший вплив мають компоненти самосвідомості суб'єкта спілкування, зокрема його самооцінка. Суб'єкти з низькою самооцінкою схильні позитивно оцінювати тих, хто сприяє покращенню їхнього ставлення до себе, ніж тих, хто підтримує їхній когнітивний баланс, дають їм відповідну їхнім власним уявленням оцінку [10].

Зміст наступного чинника атракції – схожості – відображається у прислів'ї «Птахи одного польоту тримаються разом». Чинник схожості проявляється в тенденції позитивного ставлення до людей, які мають аналогічні погляди, інтереси, цінності, установки, соціально-демографічні характеристики, життєвий шлях [31].

Як вважає, А. Журавель: «вплив схожості на атракцію посилюють такі змінні, як взаємність позитивних емоційних ставлень, важливість, значимість тих чи інших поглядів, кількість питань, за якими люди досягають згоди. Але необхідно розрізнати поняття кількості схожих рис, переконань і їхньої пропорції. За теорією Д. Берна, на найбільше подобаються ті, хто поділяє найбільшу пропорцію схожих поглядів, рис» [12, с. 28].

Отже, виникнення атракції як специфічного емоційного відношення, що визначає привабливість однієї людини до іншої, зумовлюється багатьма чинниками.

3. Пізнання людини, різних сторін її особистості. На цьому етапі виникає більш глибоке пізнання людини, її особистих якостей, звичок. І мабуть, саме на цьому етапі можливо говорити про виникнення кохання між двома людьми, бажання бути разом [15].

Процес міжособистісного пізнання можна через наступні складові:

- сприймання та оцінка зовнішніх ознак і поведінки індивіда;
- створення уявлень про його психологічні особливості й стани;
- оцінка цих уявлень та зіставлення зовнішніх ознак індивіда з особистісними характеристиками;
- розуміння та інтерпретація отриманої інформації;
- оцінка партнера в цілому;
- загальні умовиводи;
- прогнозування дій і вчинків партнера;
- створення стратегії власної поведінки [11].

До цього процесу можна долучити ще й такі характеристики, як ухвалення рішення, прийняття цілей, мотивів, установок партнера по спілкуванню. К. Калініна пише: «ідеться, таким чином, не лише про розуміння іншого учасника взаємодії, а й про поділяння його думок,

поглядів тощо. А це вже із царини взаєморозуміння, досягнення якого вважається внутрішньою основою й метою спілкування. Взаєморозуміння є надзвичайно складним феноменом, чия ефективність залежить від інформації, яку люди одержують один від одного, від міри зацікавленості один одним, від рівня симпатії чи антипатії тощо. Воно передбачає збіг, подібність чи співзвучність у різних людей поглядів на світ; розуміння цілей, мотивів, установок партнера зі спілкування; прийняття цілей, мотивів, установок іншого; взаємне прийняття самооцінки, своїх можливостей і здібностей; прийняття виконуваних стосовно один одного ролей; розуміння індивідуальних особливостей один одного; розуміння стосунків, які складаються й розвиваються між партнерами; взаємне прийняття способів розуміння партнерами один одного» [15, с. 66].

Успішне проходження даного фільтра може гарантувати формування пари, формування почуття «Ми».

4. Прийняття рішення про створення сім'ї. Це останній можливий фільтр, коли відсіювання кандидата здійснюється на основі значимих для даної людини чинників, які не пов'язані з особистістю партнера. Це може бути, наприклад, соціальний тиск, коли батьки проти вибору своєї доньки чи сина і він, по тим чи іншим причинам, не йде проти їх волі. Або ж ця оцінка кандидата з точки зору подружжя (а не друга, романтичного партнера), людина приходить до думки, що вона не підходить для виконання цієї ролі. Скажімо, прекрасна в усіх відношеннях дівчина, але має проблеми з здоров'ям, що може бути перешкодою для народження дітей. Або дивовижний юнак, але не має роботи, або освіти [15].

Узагальнюючи результати теоретичного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Можна виділити наступні поняття, що досить часто зустрічаються в науковій літературі: «батьківські установки», «сімейний сценарій», «батьківські послання», «сімейні правила», «сімейна риторика» і «сімейний дискурс».

На наш погляд, встановлення однозначної відповідності між батьківськими настановами і зазначеними поняттями утруднено в силу відмінності використовуваних методологічних підходів. Так, при визначенні батьківських настанов ми виходимо з основних принципів, характерних для когнітивно-біхевіорального напрямку, тоді як сімейна риторика і сімейний дискурс мають своїми витокami соціальний конструктивізм. Аналіз літератури дозволив виділити специфіку соціально-психологічного підходу до визначення батьківських настанов, суть якої полягає в розумінні їх як форми цілеспрямованого одностороннього впливу батьків на дітей. Виявлення відмінностей від близьких за змістом категорій дає можливість переходити до операціоналізації розглянутого поняття.

2. Аналіз різноманітних теорій доводить, що в узагальненому вигляді механізм вибору шлюбного партнера можна розглядати як систему фільтрів, які послідовно, в процесі від поверхневого знайомства до більш глибокого міжособистісного спілкування, слугують коло можливих обранців.

Виокремлюють наступні торії вибору шлюбного партнера: теорія комплементарних потреб Р. Уінча (заснована на принципі, який ґрунтується на уявленні, що протилежності притягуються); інструментальна теорія вибору подружжя, розроблена Р. Сентерсом (також приділяє в першій мірі увагу задоволенню потреб, але при цьому затверджує, що одні потреби головніші, ніж інші, деякі з них притаманні в більшій мірі чоловікам, ніж жінкам, і навпаки); теорія «стимул – цінність – роль» або «обмін і максимальна вигода», Б. Мурстейна (вона

заснована на двох важливих посилках. Перша заснована на тому, що на кожній ступені розвитку взаємовідношення партнерів залежить від рівності обміну. Друге посилення засноване на тому, що шлюбний партнер включає в себе серію послідовних стадій, через які проходять потенційні партнери).

РОЗДІЛ 2.

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ БАТЬКІВСЬКИХ НАСТАНОВ НА ВИБІР ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА

2.1. Особливості вибірки та методів дослідження

Емпіричне дослідження проводилося на базі Херсонського державного університету. Вибірку склали студенти 3 та 4 курсу факультету психології, історії та соціології віком від 18 до 22 років. Загальна кількість досліджуваних 30 осіб, з них 17 осіб дівчат та 13 юнаків.

Теоретичне дослідження дозволило визначити, що батьківські настанови передаються через типи сімейного ставлення та виховання. Тому, з метою дослідження впливу батьківських настанов на вибір шлюбного партнера було застосовано наступний комплекс діагностичного інструментарію:

1. Авторська експрес-анкета «Критерії вибору шлюбного партнера» з метою визначення особливостей вибору шлюбного партнера.

2. Опитувальник «Типи виховання дітей» (Л. Вассермана) дозволив проаналізувати основні типи виховання батьків власних дітей як способу передачі батьківських настанов.

3. Опитувальник «Батьківські відносини» (А. Варга, В. Століна) дозволив виявити домінуючий тип ставлення батьків до власних дітей.

4. З метою визначення взаємозв'язку впливу батьківських настанов на вибір шлюбного партнера застосовано кореляційний аналіз за Спірменом.

Авторська експрес анкета «**Критерії вибору шлюбного партнера**» – містить 9 питань та окрему вправу, які допомогли нам проаналізувати особливості вибору шлюбного партнера.

Ми підготували вступне звернення, що розкривало тему, мету та правила заповнення анкети (див. додаток А).

Перше питання допомогло нам виявити належність досліджуваних до вивчаємої вибірки. За допомогою другого питання анкети ми виявляли саме яким повинен бути, для юнаків та дівчат, ідеальний шлюбний партнер. Третє питання було направлене на виявлення значимості першого враження при знайомстві з протилежною статтю.

Четверте, п'яте та шосте питання нашої анкети були направлені на вивчення чинників, які впливають на виникнення атракції. Якості, які досліджувані цінують у протилежної статті перш за все, ми досліджували в сьомому питанні. За допомогою восьмого питання ми виявляли, яка поведінка протилежної статі, досліджуваним не приємна понад усе. Дев'яте питання анкети нам допомогло виявити в якому віці, на думку юнаків та дівчат, необхідно узгоджувати шлюб.

Останнім пунктом анкети було визначити список якостей майбутнього чоловіка або дружини, які досліджувані повинні оцінити за такими оцінками:

- 1 – не мають значення;
- 2 – має значення;
- 3 – має важливе значення;
- 4 – має важливе значення.

Якісний аналіз отриманих результатів полягає в тому, що підрахунок середніх результатів за відповідями юнаків та дівчат дозволяє виявити, які саме якості являються найважливішими та які якості являються не важливими для досліджуваних.

Опитувальник «Типи виховання дітей» (Л. Вассермана) застосовується для виявлення типів виховання батьків своїх дітей. Досліджуваним батькам пропонується розглянути запропоновані

твердження, думки про типи виховання дітей та відповіді чи згодні вони з даними твердженнями чи не згодні.

В опитувальнику міститься 97 тверджень та 11 шкал. Ключ до тесту:

1. «Кумир сім'ї» – 1,12,23,34,45,56,67,78,89,100;
2. Гіперопіка – 2,13,24,65,46,57,68,79,90,101
3. Гіпоопіка – 3,14,25,96,47,58,69,80,91,102;
4. Бездоглядність – 4,15,26,127,48,59,70,81,92,103;
5. «Попелюшка» – 5,16,27,158,49,60,71,82,93,104;
6. «Їжакові рукавиці» – 6,17,28,189,50,61,72,83,94,105;
7. «Підвищена моральна відповідальність» – 7,18,29,220,51,62,73,84,95,106;
8. «Культ хвороби» – 8,19,30,251,52,63,74,85,96,107;
9. «Кронпринц» – 9,20,31,282,53,64,75,86,97,108;
- 10.«Суперечливе виховання» – 10,21,32,313,54,65,76,87,98,109;
- 11.«Зміна зразків виховання» – 11,22,33,344,55,66,77,88,99,110.

Розбіжності у поглядах на питання виховання дитини між чоловіком і дружиною констатуються найяскравіше при порівнянні відповідей мами з татом [5].

«Тест – опитувальник батьківського відношення» (А. Варга, В. Столін) - передбачає собою психодіагностичний інструмент, орієнтований на виявлення батьківського ставлення у особистостей, які звертаються за психологічною допомогою по питаннях виховання дітей і спілкування з ними.

Батьківські стосунки розуміються як система різноманітних почуттів по відношенню до дитини, поведінкових стереотипів, які практикуються в спілкуванні з ними, особливості сприйняття і розуміння характеру і особистості дитини, її вчинків.

В опитувальнику містяться 5 шкал:

1. Прийняття-відторгнення. Ця шкала відображає загальне емоційно позитивне (прийняття) або емоційно негативне (відторгнення) ставлення до дитини.

2. Кооперація. Ця шкала відображає прагнення до співробітництва з дитиною, прояв з боку батьків щирої зацікавленості і участі в справах дітей.

3. Симбіоз. Питання даної шкали орієнтовані на те, щоб виявити, чи прагне дорослий до єднання з дитиною чи, навпаки, намагається зберегти між дитиною і собою психологічну дистанцію. Це – своєрідна контактність дитини і дорослої людини.

4. Контроль. Дана шкала характеризує те, як дорослі контролюють поведінку дитини, наскільки вони демократичні чи авторитарні у відношеннях з нею.

5. Ставлення до невдач дитини. Ця остання шкала показує, як дорослі ставляться до здібностей дитини, до її переваг чи недоліків, успіхів чи невдач [27].

Методи математико-статистичної обробки даних. Обробка даних, що були отримані під час емпіричного дослідження проводилася у програмі Microsoft Excel. За допомогою цієї програми було зроблено обчислювання отриманих даних, порівнювальний аналіз, кореляційний аналіз.

Для виявлення залежності успішності торгових представників від їх особистісних якостей використовувався коефіцієнт кореляції Спірмена, що є непараметричним методом, який використовується з метою статистичного вивчення зв'язку між явищами. Цей коефіцієнт визначає ступінь тісноти зв'язку порядкових ознак, які в цьому випадку являють собою ранги порівнюваних величин.

Розрахунки коефіцієнта кореляції Спірмена проводилися за формулою:

$$r_s = 1 - 6 \cdot \frac{\sum d^2}{N \cdot (N^2 - 1)}$$

де r_s – коефіцієнт рангової кореляції Спірмена,
 d^2 – квадрат різниці між рангами двох змінних,
 N – кількість значень, що ранжуються» [25, с. 68].

2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження

За допомогою експрес анкетування нами було визначено особливості вибору шлюбного партнера юнаками та дівчатами.

Аналізуючи отримані результати на друге питання (перше питання ми не аналізуємо, адже це питання являється фільтром), нами було виявлено, що для більшості юнаків ідеальною дружиною повинна бути гарна (98 %) освічена (20 %) та приваблива (30 %) дівчина. Для дівчат ідеальний партнер повинен бути також гарним (100 %), привабливим (70 %) та мужнім (80 %). Різниця у результатах досліджуваних полягає в тому, що для юнаків ідеальна дружина повинна бути освічена, а для дівчат ідеальний чоловік – мужнім. А отже на основі такого бачення юнаки та дівчата будуть обирати собі потенційного шлюбного партнера.

За допомогою третього питання анкети ми виявили, що при знайомстві з дівчиною, хлопці в першу чергу звертають увагу на її зовнішню привабливість (100 % досліджуваних юнаків), 77 % на сексуальність та 10 % на акуратність. Дівчата звертають увагу також на зовнішню привабливість партнера (100 %), сексуальність (35 %) та рівень культури (55 %). Це може підтверджувати характеристику міжособистісних відносин людей, а саме вплив першого враження на оцінювання партнера по знайомству.

Таблиця 2.1.

Результати дослідження юнаків та дівчат за анкетною «Критерії вибору шлюбного партнера»

№ питання	Відповіді юнаків та % вибору	Відповіді дівчат та % вибору
2	Гарна (98 %), приваблива (30 %), освічена (20 %)	Гарний (100%), привабливий (70 %), мужній (80 %)
3	Зовнішня привабливість (100 %), акуратність (10 %), сексуальність (77 %)	Зовнішня привабливість (100 %), рівень культури (55 %), сексуальність (35 %)
4	Так (70 %), ні (30 %)	Так (60 %), ні (40 %)
5	Так (17 %), ні (83 %)	Так (15 %), ні (85 %)
6	100 % так	100 % так
7	Фізична привабливість – 100 %, моральні якості – 33 %, почуття гумору – 10 %, сексуальність – 56 %.	Фізична привабливість – 100 %, моральні якості – 55 %, почуття гумору – 60 %, сексуальність – 40 %.
8	Паління – 50 %, нецензурна лексика – 90 %, неакуратність – 50 %, вживання алкоголю – 100 %.	Паління – 5 %, нецензурна лексика – 80 %, неакуратність – 30 %, вживання алкоголю – 85 %.
9	20 років – 13,3 %, 23 роки – 20 %, 25 років – 30 %, 28 років – 17 %, 29 років – 10 % та 30 років також 10 %.	20 років – 3 %, 23 роки – 40 %, 25 років – 20 %, 28 років – 20 %, 29 років – 10 % та 30 років також 6 %.

70 % юнаків та 60 % дівчат схильні порівнювати свої стосунки з минулими, що може блокувати майбутній розвиток відносин.

83 % досліджуваних юнаків та 85 % дівчат не продовжують своїх стосунків якщо у них не буде подібних інтересів, поглядів на життя з потенційним шлюбним партнером. Це може підтверджувати думку про те, що ми позитивно ставимося до людей, які мають аналогічні погляди, інтереси та цінності. Дане питання дозволило нам також виявити

чинники, які впливають на виникнення атракції, а саме чинник «схожості».

Для всіх юнаків та дівчат (100 %) важливе значення має те, щоб майбутній чоловік (дружина) схвалював їхні вчинки та погляди на життя – це також являється чинником виникнення атракції.

За допомогою сьомого питання анкети, ми дослідили саме якості, які юнаки та дівчата цінують перш за все. Результати на дане питання зображені на рис. 2.1.

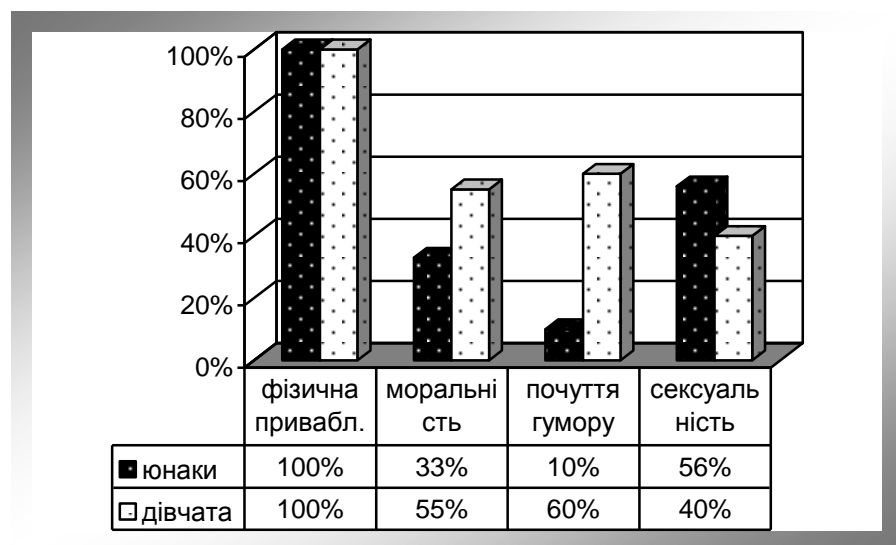

Рис. 2.1. – Результати дослідження юнаків та дівчат на сьоме питання за анкетною «Критерії вибору шлюбного партнера»

Отже, як видно з гістограми 2.1, юнаки та дівчата більше всього цінують у протилежної статі фізичну привабливість (100 %), сексуальність (юнаки 56 %, дівчата 40 %) моральність (33 % юнаків, 55 % дівчат) та почуття гумору (10 % юнаків та 60 % дівчат). Як відомо на атракцію впливає не тільки зовнішній вигляд, а й інші властивості об'єкта – розум, ерудиція, сексуальність, що ми в дослідженні й підтвердили. А значить, для юнаків найголовніше в дівчині – це її привабливість, потім сексуальність, моральні якості та почуття гумору,

для дівчат – привабливість, почуття гумору, моральні якості, а потім сексуальність.

Також нами було виявлено, що більш за все юнакам не подобається як дівчата часто вживають алкоголь (для 100% юнаків), якщо вони не акуратні (50 %), вживають нецензурну лексику (33 %) та палять (50 %). Для 85 % дівчат не подобається якщо юнаки вживають алкоголь, вживають нецензурну лексику (80 %), неакуратні (30 %) та палять (5 %). Отже, якщо дівчата та юнаки будуть мати в своїй поведінці такі характеристики, то це буде впливати на подальше оцінювання та блокувати розвиток відношень між ними.

За допомогою дев'ятого питання анкети ми виявили, що для більшості юнаків найкраще вступати до шлюбу у віці 25 років (для 30% досліджуваних юнаків), для дівчат у віці 23 років (40 %). А отже дана установка може також впливати на відносини між хлопцями та дівчатами.

На основі отриманих даних ми можемо говорити про те, що для дівчат ідеальним партнером має бути гарний, привабливий та мужній чоловік, для юнаків – гарна, приваблива та освічена жінка. У першу чергу юнаки та дівчата звертають увагу на зовнішність, сексуальність партнера, а вже потім на естетичні якості. Майже всі досліджувані не продовжують своїх стосунків якщо у них не буде подібних інтересів, поглядів на життя, не продовжують стосунки, якщо партнер не схвалює погляди та цінності. Більш за все досліджувані цінують у протилежній статі фізичну привабливість, сексуальність, а потім моральні якості та інтелектуальні, тобто, перше враження слугує одним із головних чинників при виборі партнера. Також ми виявили, що юнакам та дівчатам більш за все не подобається якщо партнер вживає алкоголь, нецензурну лексику, а отже моральні якості для досліджуваних також мають значення і можуть впливати на вибір партнера.

Останнє завдання анкети дозволило нам проаналізувати, якими саме якостями повинні володіти майбутній чоловік або дружина в уявленнях сучасної молоді.

З таблиці 2.2 видно, що результати юнаків та дівчат дещо відрізняються. Для більшості юнаків виключно важливе значення мають такі якості майбутньої дружини як, краса та привабливість, а для дівчат не тільки привабливість, а й почуття гумору, вірність, освіта, сила та працелюбність. Це свідчить про те, що для більшості юнаків в першу чергу найважливіше в жінці – це зовнішній вигляд, а для дівчат чоловічні риси характеру та вірність.

Важливе значення для хлопців мають такі якості в жінках як, почуття гумору; любов до дітей; вірність та ін., які пов'язані більше з особистісним, внутрішнім світом дівчат.

Для дівчат важливе значення мають такі якості, як доброта, справедливість, благородність, повага до батьків, рівень культури, які також пов'язані в більшій мірі з особистісним, внутрішнім світом чоловіків. Освіта, розум, багатосторонність інтересів, прагнення до успіху, для юнаків також мають значення, але все ж таки, дані якості на третій сходинці, і пов'язані вже більше з професійною реалізацією дівчат. Для дівчат має значення такі якості чоловіків як, краса, міра в споживанні алкоголю, почуття прекрасного, енергійність, щедрість, які, знов ж таки, відносяться до особистісних якостей чоловіків, а не професійних. Не мають значення для юнаків такі характеристики дівчат як – сила та витримка; самоконтроль; енергійність. Можливо це пов'язано з тим, що дані якості характерні більше для чоловіків, ніж для жінок. Для дівчат не має значення скромність юнаків, любов до занять та читання; це може бути також пов'язано з тим, що дані якості характерні в більшій мірі для дівчат, ніж для хлопців.

Таблиця 2.2

Результати дослідження значення якостей майбутнього шлюбного партнера

Оцінки	Якості майбутньої дружини	Якості майбутнього чоловіка
не мають значення	Сила, витримка; любов до занять, читання; самостійність суджень; самоприйняття; самообладання; енергійність; щедрість.	Скромність; любов до занять; читання.
мають значення	Освіта, рівень культури; багатогранність інтересів; працелюбність; прагнення до успіху; доброта; правдивість; справедливність; моральна чистоплотність; благородність; чуттєвість; чистоплотність; повага до батьків.	Краса; товариськість; міра в споживанні алкоголю; почуття прекрасного; акуратність; совість; повага до людей; багатогранність інтересів; витримка; самостійність суджень; самообладання; енергійність; щедрість; чистоплотність.
мають важливе значення	Почуття гумору; любов до дітей; товариськість; міра в споживанні алкоголю; вірність; скромність; почуття прекрасного; акуратність; совість; повага до людей.; доброта.	Любов до дітей; доброта; прагнення до успіху; правдивість; справедливність; моральна чистоплотність; благородність; чуттєвість; повага до батьків; самоприйняття; рівень культури.
мають виключно важливе значення	Краса, привабливість.	Привабливість; почуття гумору; вірність; освіта; працелюбність; сила.

За допомогою завдання «Якості майбутнього шлюбного партнера» ми виявили, що для юнаків найважливіше значення має зовнішній вигляд майбутньої дружини, на другому місці – її особистісні якості, на третьому – професійні, і не мають значення якості, які характерні для чоловіків. Також варто відзначити, що для юнаків більш

важливими особистісними якостями майбутньої дружини являються естетичні якості (міра в споживанні алкоголю, вірність, скромність, доброта, повага до людей). Для дівчат найважливіше значення має не тільки зовнішній вигляд, а й чоловічі риси характеру (мужність, витримка), на другому й третьому місці – особистісні якості юнаків, і не мають значення для дівчат якості, які характерні для жіночої статі.

Наступна методика, яку ми застосовували для діагностики батьків досліджуваних студентів – опитувальник «Типи виховання дітей» (Л. Вассермана), дозволила виявити наступне (таблиця 2.3.):

Таблиця 2.3.

Середні значення показників типів виховання

Шкали «Типи виховання дітей»	Середні показники батьків
«Кумир сім'ї»	1,90
Гіперопіка	3,32
Гіпоопіка	0,34
Бездоглядність	1,39
«Попелюшка»	0,44
«Їжакові рукавиці»	0,30
«Підвищена моральна відповідальність»	5,0
«Культ хвороби»	0,34
«Кронпринц»	0,57
«Суперечливе виховання»	1,10
«Зміна зразків виховання»	0,66

Максимальну кількість балів батьки отримали за наступними типами виховання власних дітей: «підвищена моральна відповідальність» (5,0), «гіперопіка» (3,32). Також варто відмітити, що такі типи виховання як, «кумир сім'ї» (1,90), «бездоглядність» (1,39) та

«суперечливе виховання» (1,10) мають помірний тип використання (в деяких ситуаціях). Такі типи виховання – «гіпоопіка» (0,34), «Попелюшка» (0,44), «їжакові рукавиці» (0,30), «культ хвороби» (0,34), «кронпринц» (0,57) та «зміна зразків виховання» (0,66) майже не використовуються батьками студентів.

Тип виховання – «підвищена моральна відповідальність» (5,0) виявився найважливішим типом виховання досліджуваних батьків своїх дорослих дітей. У таких випадках батьки покладають великі надії щодо майбутнього своєї дитини, її успіхів, її здібностей і талантів. Вони нерідко плекають думку, що їх нащадок втілить в життя їх власні нездійснені мрії. Такий тип виховання може призводити до конфліктів між батьками та їх дітьми, оскільки саме в цей віковий період свого життя юнаки найгостріше реагують на відношення та виховання батьків.

Гіперопіка (3,32) також є типом виховання, який часто використовують батьки задля виховання своїх дітей. Домінуюча гіперопіка передбачає оточення юнаків зайвою турботою, блокує їх самостійність та ініціативу. Гіперопіка проявляється у вигляді домінування батьків над дитиною, ігноруванні її реальних потреб і жорсткому контролю над поведінкою.

Таким чином, надочікування та надвимогливість батьків до юнаків, є джерелом негармонічного суперечливого типа виховання – підвищена моральна відповідальність з проявом гіперопіки (домінуючої гіперпротекції). Також можливо стверджувати, що поведінковий фактор батьківського ставлення – контроль, де чітко проглядається авторитаризм та директивність, пригнічує самостійність і автономність досліджуваних. Ці показники також вказують на те, що батьківське ставлення ґрунтується на предметному початку.

Також слід вказати, що більш неадекватні типи виховання («зміна зразків виховання», «суперечливе виховання», «культ хвороби»)

досліджувані батьки майже ніколи не використовують. На наш погляд, це є позитивним аспектом, оскільки гіперопіку можна замінити більш адекватним типом виховання, а вищезгадані типи важко змінити на інші.

Остання методика «Опитувальник батьківського ставлення» (А. Варга, В. Столін) дозволила нам проаналізувати особливості батьківського ставлення, отримані результати наведені в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

**Результати дослідження батьків за методикою
«Опитувальник батьківського ставлення» (середні показники)**

Тип ставлення	Середні показники батьків
Симбіоз	7
Контроль	6
Кооперація	7
Прийняття-відторгнення	28
Ставлення до невдач дитини	2

Аналізуючи отримані результати слід вказати що високі показники батьки отримали за такими стилями виховання як, «симбіоз» (7), «контроль» (6), «прийняття-відторгнення» (7) та «кооперація» (7). Низький результат був отриманий за шкалою «ставлення до невдач дитини» (2). Отже, такі результати батьків свідчать про наступне:

За шкалою «симбіоз» досліджувані демонструють високий показник (7), який говорить про те, що батьки прагнуть до симбіотичних стосунків зі своїми вже дорослими дітьми. Змістовно ця тенденція виглядає так: батьки почувають себе з дитиною єдиним цілим, прагнуть задовольнити всі її потреби, відгородити її від труднощів та неприємностей життя. Батьки постійно відчувають тривогу за своїх дітей, діти їм здаються маленькими і беззахисними. Тривога батьків

підвищується, коли їх діти починають автоматизувати в силу обставин, так як по своїй волі батьки не дозволяють дитині самостійності ніколи.

За шкалою «контроль» досліджувані батьки виявили також високий бал (6), який свідчить про те, що батьки вимагають від своїх дітей бути слухняними і дисциплінованими. Вони прагнуть нав'язати дітям у всьому свою волю, не в змозі прийняти їх точку зору. Батьки пристально спостерігають за соціальними досягненнями дітей, їх індивідуальними особливостями, звичками, почуттями, мисленням.

Слід вказати, що такі стилі сімейного виховання можуть суперечити віковим особливостям розвитку юнаків. Оскільки в даний період важливим аспектом для студентів є самостійність та почуття дорослості. Такі стилі сімейного виховання можуть негативно впливати на особистість дітей та погіршувати відносини в системі «батьки-діти».

За шкалою «кооперація» батьки також отримали високий бал (7), а отже батьки зацікавлені в справах та планах власних дітей, прагнуть у всьому допомогти їм та співчувати. Батьки високо оцінюють інтелектуальні та творчі здібності дитини, відчувають гордість за неї. Вони довіряють своїм дітям, прагнуть стати на їх точку зору в спірних питаннях, прагнуть бути з ними на рівних правах.

Високі бали досліджуваних батьків за шкалою «прийняття-відкидання» (28) говорять про те, що у даних досліджуваних є виразне позитивне ставлення до дитини. Батьки приймають своїх дітей такими, якими вони є, поважають і визнають їх індивідуальність, схвалюють їх інтереси, підтримують їх плани, проводять з ними досить багато часу і не шкодують про це.

За шкалою «ставлення до невдач дитини» батьки отримали низький бал (2). Такі результати вказують на те, що невдачі дітей досліджувані батьки вважають випадковими і вірять у власну дитину.

Отримані результати виявилися дещо суперечливими. З одного боку, більшість батьків схильні до симбіотичних стосунків зі своїми дітьми; прагнуть нав'язати дітям у всьому свою волю, вимагають від них дисциплінованості. З іншого боку, батьки приймають своїх дітей такими, як вони є; схвалюють їх інтереси, захоплення; проявляють зацікавленість у справах власних дітей, прагнуть у всьому їм допомагати; невдачі дітей розглядають як випадкові.

Дану суперечливість ми пов'язуємо з тим, що батьки ще не усвідомили, що їх діти вже дорослі, що їм необхідно надавати більше свободи та волі. Також батьки демонструють позитивне відношення до своїх дітей, що вказує на те, що батьки використовують досить зрілі та адекватні засоби виховання власних дітей.

Кореляційний аналіз за Спірменом дозволив виявити наступні результати (таблиця 2.5):

Так встановлено, що тип сімейного ставлення «гіперопіка» корелює з такими показниками: «зовнішня привабливість» ($r_s=0,61$, при $p \leq 0,001$), «рівень культури» ($r_s=0,55$, при $p \leq 0,01$), «вступ до шлюбу у 20 років» ($r_s=0,61$, при $p \leq 0,001$), «вживання алкоголю» ($r_s=-0,41$, при $p \leq 0,05$), «подібність інтересів» ($r_s=-0,44$, при $p \leq 0,05$) та «працелюбність» ($r_s=0,48$, при $p \leq 0,05$).

Отже, оточення дітей зайвою турботою, домінування батьків над своїми дорослими дітьми (тип ставлення – гіперопіка) обумовлює такі особливості вибору шлюбного партнера: першочергове значення зовнішності при виборі шлюбного партнера, важливе значення рівня культури, бажання вступати до шлюбу у віці 20 років та важливість працелюбності партнера. Також слід відмітити, що такий тип батьківського ставлення сприяє тому, що досліджувані шукають партнера по шлюбу не з подібними інтересами. Вважаємо, що такий тип ставлення як форма передачі настанови «живи за моїми правилами»

сприяє тому, що досліджувані намагаються створити власну сім'ю у досить ранньому віці, навіть з партнером, з яким не має подібних інтересів.

Таблиця 2.5

Коефіцієнти рангової кореляції взаємозв'язку батьківських настанов з особливостями вибору шлюбного партнера

Особливості вибору партнера	Гіперопіка як форма передача батьківська настанови	Рівень значущості (p)	Підвищена моральна відповідальність	Рівень значущості (p)
Зовнішня привабливість	0,61	$p \leq 0,001$	-0,47	$p \leq 0,05$
Рівень культури	0,55	$p \leq 0,01$	0,77	$p \leq 0,001$
Вступ до шлюбу у 20 років	0,61	$p \leq 0,001$	-0,66	$p \leq 0,001$
Вживання алкоголю	-0,41	$p \leq 0,05$	-0,55	$p \leq 0,01$
Подібність інтересів	-0,44	$p \leq 0,05$	0,61	$p \leq 0,001$
Моральність	0,16	-	0,55	$p \leq 0,01$
Працелюбність	0,48	$p \leq 0,05$	0,23	-

Визначено, що тип сімейного виховання «підвищена моральна відповідальність» має взаємозв'язки з такими показниками: «зовнішня привабливість» ($r_s = -0,47$, при $p \leq 0,05$), «рівень культури» ($r_s = 0,77$, при $p \leq 0,001$), «вступ до шлюбу у 20 років» ($r_s = -0,66$, при $p \leq 0,001$), «вживання алкоголю» ($r_s = -0,55$, при $p \leq 0,01$), «подібність інтересів» ($r_s = 0,61$, при $p \leq 0,001$) та «моральність» ($r_s = 0,55$, при $p \leq 0,01$).

Отже, у тих ситуаціях, коли батьки виховують своїх дітей у рамках підвищеної моральності (батьки покладають великі надії щодо майбутнього своєї дитини, її успіхів, її здібностей і талантів. Вони нерідко плекають думку, що їх нащадок втілить в життя їх власні нездійснені мрії) їх діти обирають шлюбного партнера за такими особливостями: для них не має значення зовнішній вигляд партнера; має значення його моральність, рівень культури, подібність з ним інтересів, але попри це для них підвищується інтерес до партнера, який вживає алкоголь та бажання створити сім'ю у пізньому віці.

Проведене емпіричне дослідження дозволило визначити наступне:

1. Встановлено, що для юнаків найважливіше значення має зовнішній вигляд майбутньої дружини, на другому місці – її особистісні якості, на третьому – професійні, і не мають значення якості, які характерні для чоловіків. Також варто відзначити, що для юнаків більш важливими особистісними якостями майбутньої дружини являються естетичні якості (міра в споживанні алкоголю, вірність, скромність, доброта, повага до людей). Для дівчат найважливіше значення має не тільки зовнішній вигляд, а й чоловічі риси характеру (мужність, витримка), на другому й третьому місці – особистісні якості юнаків, і не мають значення для дівчат якості, які характерні для жіночої статі.

За допомогою завдання «Якості майбутнього шлюбного партнера» ми виявили, що для юнаків найважливіше значення має зовнішній вигляд майбутньої дружини, на другому місці – її особистісні якості, на третьому – професійні, і не мають значення якості, які характерні для чоловіків. Також варто відзначити, що для юнаків більш важливими особистісними якостями майбутньої дружини являються естетичні якості (міра в споживанні алкоголю, вірність, скромність, доброта, повага до людей). Для дівчат найважливіше значення має не

тільки зовнішній вигляд, а й чоловічі риси характеру (мужність, витримка), на другому й третьому місці – особистісні якості юнаків, і не мають значення для дівчат якості, які характерні для жіночої статі.

2. Максимальну кількість балів батьки отримали за наступними типами виховання власних дітей: «підвищена моральна відповідальність» (5,0), «гіперопіка» (3,32). Також варто відмітити, що такі типи виховання як, «кумир сім'ї» (1,90), «бездоглядність» (1,39) та «суперечливе виховання» (1,10), мають помірний тип використання (в деяких ситуаціях). Такі типи виховання – «гіпоопіка» (0,34), «Попелюшка» (0,44), «їжачкові рукавиці» (0,30), «культ хвороби» (0,34), «кронпринц» (0,57) та «зміна зразків виховання» (0,66), майже не використовуються батьками студентів.

3. Високі показники батьки отримали за такими стилями виховання як, «симбіоз» (7), «контроль» (6), «прийняття-відторгнення» (7) та «кооперація» (7). Низький результат був отриманий за шкалою «ставлення до невдач дитини» (2).

Отримані результати виявилися дещо суперечливими. З одного боку, більшість батьків схильні до симбіотичних стосунків зі своїми дітьми; прагнуть нав'язати дітям у всьому свою волю, вимагають від них дисциплінованості. З іншого боку, батьки приймають своїх дітей такими, як вони є; схвалюють їх інтереси, захоплення; проявляють зацікавленість у справах власних дітей, прагнуть у всьому їм допомагати; невдачі дітей розглядають як випадкові. Дану суперечливість ми пов'язуємо з тим, що батьки ще не усвідомили, що їх діти-підлітки вже майже дорослі, що їм необхідно надавати більше свободи та волі. Також батьки демонструють позитивне відношення до своїх дітей, що вказує на те, що батьки використовують досить зрілі та адекватні засоби виховання власних дітей.

Кореляційний аналіз дозволив виявити наступні взаємозв'язки:

- тип сімейного ставлення «гіперопіка» корелює з такими показниками: «зовнішня привабливість» ($r_s=0,61$, при $p\leq 0,001$), «рівень культури» ($r_s=0,55$, при $p\leq 0,01$), «вступ до шлюбу у 20 років» ($r_s=0,61$, при $p\leq 0,001$), «вживання алкоголю» ($r_s=-0,41$, при $p\leq 0,05$), «подібність інтересів» ($r_s=-0,44$, при $p\leq 0,05$) та «працелюбність» ($r_s=0,48$, при $p\leq 0,05$);

- тип сімейного виховання «підвищена моральна відповідальність» має взаємозв'язки з такими показниками: «зовнішня привабливість» ($r_s=-0,47$, при $p\leq 0,05$), «рівень культури» ($r_s=0,77$, при $p\leq 0,001$), «вступ до шлюбу у 20 років» ($r_s=-0,66$, при $p\leq 0,001$), «вживання алкоголю» ($r_s=-0,55$, при $p\leq 0,01$), «подібність інтересів» ($r_s=0,61$, при $p\leq 0,001$) та «моральність» ($r_s=0,55$, при $p\leq 0,01$).

ВИСНОВКИ

1. У соціально-психологічному плані батьківські настанови представляють собою форму внутрішньо-сімейного спілкування і виховного впливу, зміст яких включає уявлення батьків про моральні норми поведінки. На підставі аналізу літератури виділені ознаки, що відрізняють настанови від інших близьких феноменів, при цьому головними ознаками є несиметричність (в рівні компетентності), цілеспрямованість та регулярність.

2. Аналіз різноманітних теорій доводить, що в узагальненому вигляді механізм вибору шлюбного партнера можна розглядати як систему фільтрів, які послідовно, в процесі від поверхневого знайомства до більш глибокого міжособистісного спілкування, звужує коло можливих обранців.

Особливе значення у створенні шлюбу мають мотиви, якими керуються дівчата та юнаки при виборі партнера. До основних мотивів відносять: інтимно-особистісний (бажання знайти ідеального партнера для кохання); сімейно-батьківський (прагнення знайти близького супутника по життю); сімейно-батьківський (орієнтація молоді на народження і виховання дітей); і господарчо-побутовий (орієнтація на налагодження побуту і ведення домашнього господарства).

3. Емпіричне дослідження дозволило визначити, що для дівчат ідеальним партнером має бути гарний, привабливий та мужній чоловік, для юнаків – гарна, приваблива та освічена жінка. У першу чергу юнаки та дівчата звертають увагу на зовнішність, сексуальність партнера, а вже потім на естетичні якості. Майже всі досліджувані не продовжують своїх стосунків, якщо у них не буде подібних інтересів, поглядів на життя; не продовжують стосунки, якщо партнер не схвалює погляди та цінності. Більш за все досліджувані цінують у протилежній статі фізичну привабливість, сексуальність, а потім моральні якості та інтелектуальні, тобто, перше враження слугує одним із головних чинників при виборі

партнера. Також ми виявили, що юнакам та дівчатам більш за все не подобається якщо партнер вживає алкоголь, нецензурну лексику, а отже моральні якості для досліджуваних також мають значення і можуть впливати на вибір партнера.

Емпіричне дослідження дозволило визначити, що домінуючими стилями виховання у вибірці сімей досліджуваних виявилися: «симбіоз», «контроль», «прийняття-відторгнення» та «кооперація», домінуючими типами виховання є: «підвищена моральна відповідальність» та «гіперопіка».

4. Кореляційний аналіз дозволи визначити наступні взаємозв'язки батьківських настанов з особливостями вибору шлюбного партнера:

1. Оточення дітей зайвою турботою, домінування батьків над своїми дорослими дітьми (тип ставлення – гіперопіка) обумовлює такі особливості вибору шлюбного партнера: першочергове значення зовнішності, працелюбності та рівня культури партнера, бажання вступати до шлюбу у віці 20 років. Також слід відмітити, що такий тип батьківського ставлення сприяє тому, що досліджувані шукають партнера по шлюбу не з подібними інтересами. Вважаємо, що такий тип ставлення, як форма передачі настанови «живи за моїми правилами», сприяє тому, що досліджувані намагаються створити власну сім'ю у досить ранньому віці, навіть з партнером, з яким не має подібних інтересів.

2. У тих ситуаціях, коли батьки виховують своїх дітей у рамках підвищеної моральності (батьки покладають великі надії щодо майбутнього своєї дитини, її успіхів, здібностей і талантів; нерідко плекають думку, що їх нащадок втілить в життя їх власні нездійснені мрії) їх діти обирають шлюбного партнера за такими особливостями: для них не має значення зовнішній вигляд партнера; має значення його моральність, рівень культури, подібність з ним інтересів, але попри це

для них підвищується інтерес до партнера, який вживає алкоголь та бажання створити сім'ю у пізньому віці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балл Г.О. Феномен вибору в контексті соціальної поведінки / Г.О. Балл. // Соц. психологія. – К. : Основа, 2005. – № 1. С. 3–13.
2. Бевз Г. Подружня взаємодія як механізм перегляду позицій замісного батьківства // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. XIII, ч. 7. – К., 2011. – С. 15–22.
3. Бохан Т.Г. Родительские наставления как один из факторов формирования копинг-стратегий юношества народов Сибири / Т.Г. Бохан, Э.В. Галажинский, Э.И. Мещерякова // Вестник Томского государственного университета. 2005. – № 286. – С. 42-49.
4. Братусь І. Формування навичок усвідомленого батьківства та ранній розвиток дитини (методичні матеріали) / І. Братусь, А. Гулевська-Черниш, Т. Лях // Практич. психологія та соц. робота – 2002. – № 5. – С. 36–49.
5. Бурлачук Л.Ф. Словарь – справочник по психодиагностике / Л.Ф. Бурлачук // 3-е изд. – СПб. : Питер, 2007 : ил. – (серия «Мастера психологии»). – 250 с Швец А. М. Мотивация вступления в брак и её влияние на кризис будущей семьи / А. М. Швец // Вопросы психологии. – 2006. - №2 - С. 30-34.
6. Васютинський В.О. Психологічні ознаки успадкування стилю життя в групах із різним матеріальним статусом / В.О. Васютинський // Матеріали третьої міжнар. наук.-практич. конф. [«Актуальні проблеми практичної психології»], (Херсон, 26-27 квіт. 2012 р.). – Херсон, 2012. – С. 81-83.
7. Ващенко І.В. Особливості сімейних взаємин у сучасних подружніх парах / І.В. Ващенко, Л.В. Кондрацька // Наука і освіта. – 2005. – № 3-4. – С. 13 - 17.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1140 с.

9. Власова О.І. Психологічні властивості матері як чинник формування якості прихильності дитини / О. І. Власова, Л. В. Жихарева // Вісник Національного ун-ту оборони України. – 2015. – №2. – С. 27 – 32.
10. Даринская В.М. Влияние психологического климата в семье на личностное развитие ребёнка / В.М. Даринская // Семейная психология и семейная психотерапия. – 2003. – №3. – С. 28–33.
11. Діденко Л.В. Теорія вибирання : феномен приймання рішення / Л.В. Діденко. – К. : Гілея, 2009. – С. 5 – 10.
12. Журавель А. До проблеми подружнього життя : вітчизняний та зарубіжний аспекти вивчення / А. Журавель // Наука і освіта. – 2013. – № 1/2. – С. 26 – 30.
13. Іванов Д.І. Психологічний аналіз системи дитячо-батьківських стосунків у парадигмі глибинної психології : автореф. дис... канд. психол. наук : 19.00.07 : педагогічна та вікова психологія / Д.І. Іванов. – О., 2005. – 20 с.
14. Ігнатенко О.В. Проблема ціннісних змістів репродуктивної установки у студентської молоді / О.В. Ігнатенко // Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України– 2010. – Вип. 10. – С. 281 – 289.
15. Калинина Р.Р. Введение в психологию семейных отношений / Р.Р. Калинина. – СПб. : Речь, 2008. – 56 – 74 с.
16. Коваленко О.Г. Чинники атракції у міжособистому спілкуванні / О.Г. Коваленко // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – № 9. – С. 13-17.
17. Кравець В. П. Гендерна педагогіка: [навчальний посібник] / В.П. Кравець. – Тернопіль : Джура, 2003. – 416 с.
18. Крайлюк А.І. Вибір шлюбного партнера : теоретичні аспекти / А.І. Крайлюк // Теоретичні і прикладні проблеми соціології,

- психології, педагогіки / Зб. Наук. праць Східноукраїнського націон. ун-ту ім. В. Даля. – 2015. – № 3 (38) . – С. 207 – 215.
19. Крайлюк А.І. Вплив батьківських настанов на вибір шлюбного партнера : дис... канд. псих. наук: 19.00.05 – соціальна психологія, психологія соціальної роботи / А.І. Крайлюк. – Київ – 2017. – 189 с.
20. Крайлюк А.І. Особливості впливу батьківських настанов на вибір шлюбного партнера / А. І. Крайлюк // Науков. вісник Херсонського державного ун-ту (Психологічні науки). – 2015. – № 6. – С. 135 – 140.
21. Козловська Е. В. Роль образу сім'ї в гармонізації стосунків молодим подружжям / Е. В. Козловська // Проблеми загальної та педагогічної психології. – К., 2010. – Т. 12, вип. 3. – С. 214 – 221.
22. Куницина В.Н. Межличностное общение. Учебник для вузов / В.Н. Куницина, Н.В. Казаринова, В. М. Поголына. – СПб. : Питер, 2001. – 544 с.
23. Мацюк В.В. Критерії рівня сформованості образу у молоді майбутнього шлюбного партнера / В. В. Мацюк // Зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. академіка С.Д. Максименка. Т. ІХ, част. 3. – К., 2007. – С. 242 – 250.
24. Мороз Р.А. Моделі шлюбно-сімейних відносин / Р.А. Мороз // Психологічна газета. – 2004. – № 1. – С. 8-11.
25. Наследов А.Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных. Учебное пособие / А.Д. Наследов. – СПб. : Речь, 2004. – С. 67-72.
26. Пенькова О.І. Взаємодія у родинно-сімейному середовищі як умова соціалізації особистості/ Актуальні проблеми психології: Зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. –

- Житомир, 2012. – Т. VII. Екологічна психологія. – Випуск 28. – С. 175 – 182.
27. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / В. Д. Балин, В. К. Гайда, В. К. Гербачевский и др. Под общей ред. А.А. Крылова, С. А. Маничева. – 2-е изд., доп. и перераб. – СПб. : Питер, 2007. – 560 с. : ил. – (Серия «Практикум по психологии»). – 339 с.
28. Радостева А.Г. Влияние семейных отношений на родительские установки / А.Г. Радостева // *Фундаментальные исследования* : сб. науч. тр. – 2008. – Вып. 8-5. – С. 58 – 61.
29. Радчук В.М. Механізми вибору шлюбного партнера / В.М. Радчук // *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки* : Зб. наукових праць КНУ ім. Т. Г. Шевченка / За ред. В. І. Судакова. – К., 2014. – № 2 (23) – С. 232 – 239.
30. Романчук О. Неповносправна дитина в сім'ї та в суспільстві / О. Романчук. – Львів : Світчадо, 2008. – 334 с.
31. Ткаченко В.Є. Благополуччя подружніх відносин і його психологічні детермінанти: теоретичний аналіз / В.Є. Ткаченко // *Наука і освіта*. – 2010. – № 3. – С. 113 – 116.
32. Узнадзе Д. А. Психология установки / Д. А. Узнадзе. – СПб. : Питер, 2001. – 416 с.
33. Харченко В.Є. Особливості впливу стилю сімейного виховання на розвиток особистості дитини / В.Є. Харченко // *Освіта на Луганщині*. – 2008. – № 1. – С. 130 – 137.
34. Шльонська О.О. Стиль сімейного виховання як чинник формування адаптивних можливостей дитини : автореф. дис... канд. псих. наук.: 19.00.07 : педагогічна та вікова психологія / Шльонська Оксана Олександрівна. – Київ, 2012. – 21 с.

35. Шнейдер Л.Б. Семейная психология : учебное пособие для вузов / Л.Б. Шнейдер. – М. : Академический Проект; Трикста, 2008. – С. 206 – 209.
36. Эйдемиллер Э. Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия : учеб. пособ. для врачей и психологов / Э. Г. Эйдемиллер, И. В. Добряков, И. М. Никольская. – изд. 3-е. – СПб. : Речь, 2007. – 352 с.
37. Юмкина Е.А. Социально-психологическое содержание феномена родительских наставлений / Е.А. Юмкина, М.В. Соловьева // Петербургский психологический журнал. – № 16, 2016. – С. 64-82.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, _____,
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

(дата)

(підпис)

(ім'я, прізвище)

*ДОДАТОК Б***Экспресс-анкета «Критерии выбора брачного партнера»**

Я, студентка специальности Психология предлагаю заполнить вам анкету, под названием: **«Критерии выбора брачного партнера»**, с целью выяснить каким образом происходит выбор и оценка противоположного пола для создания семьи у современной молодежи. Полученные результаты анкетирования помогут мне выявить представления современной молодежи о будущей семейной жизни.

Из предложенных вопросов, которые представлены в анкете выберите ответ, который наиболее вам подходит. Помните, что не существуют правильные или неправильные ответы, они все, с точки зрения ценностей правильны. Если вы не сможете выбрать один ответ, тогда можете выбрать несколько. В анкете имеются такие вопросы, которые не предполагают предложенных вариантов ответа, на такие вопросы вам нужно дать свой развернутый ответ.

Проведение данного опроса анонимно (ваша личная информация не будет использована в нашем или другом исследованиях).

Заранее искренне благодарны!

1. *Есть ли у вас девушка (парень)?*

А) да;

Б) нет.

2. *Опишите ваше представление об идеальном брачном партнере:*

3. *При знакомстве с девушкой (парнем) вы, в первую очередь, обращаете внимание:*

4. *Склонны ли вы сравнивать ваши предыдущие отношения с настоящими:*

А) да;

Б) нет.

5. *Продолжите ли вы отношения с девушкой, если у вас не будет сходных интересов, взглядов на жизнь?*

А) да;

Б) нет.

6. *Важно ли для вас факт того, чтобы будущая жена (муж) одобряли ваши мнения, поступки?*

А) да;

Б) нет.

7. *Какие личностные качества, вы цените прежде всего у противоположного пола:*

А) физическая привлекательность;

Б) нравственность;

В) чувство юмора;

Г) сексуальность;

Д) ваш вариант ответа

8. *Какое поведение девушки (парня) для вас крайне неприемлемое?*

А) курение;

Б) употребление нецензурной лексики;

В) неаккуратность;

Г) частое употребление алкоголя;

Д) ваш вариант ответа

9. *В каком возрасте на ваш взгляд наиболее целесообразно заключать брак _____.*

10. Оцените список качеств противоположного пола по следующим оценкам: 1 – не важны; 2 – важны; 3 – очень важны; 4 – крайне важны.